

21 בספטמבר 2020

עמדת שדולת הנשים בישראל בנוגע להשפעת היתר כללי להעסקת עובדים בשעות נוספות (הוראת שעה - התמודדות עם נגיף הקורונה) על אימהות עובדות בצל משבר הקורונה

נוכח הפגיעה הקשה שגרם משבר הקורונה לתעסוקת נשים בכלל ואימהות בפרט, והמציאות המגדרית הקיימת שבה במרבית המשפחות חלוקת התפקידים היא כזאת שאימהות עדיין אחראיות יותר למטלות הבית וגידול הילדים, קיים חשש שמתן היתר כללי להעסקת עובדים בשעות נוספות (הוראת שעה - התמודדות עם נגיף הקורונה) (להלן: "ההיתר") יפתח פתח למדרון חלקלק שסופו העמקת הפגיעה באימהות עובדות. במקום ליתן אפשרות להפעלת לחץ על עובדות ועובדים בעלי מחויבויות הוריות לעבוד שעות מרובות ביממה, יש לתמוך בהיעדרות חלקית של הורה ממקום העבודה כפי שיפורט להלן.

בראשית הדברים יצוין כי ההיתר שניתן בסגר הקודם והוראותיו דומות להיתר הנוכחי, לא הובא לידיעתנו ולא ניתנה לנו האפשרות להגיב עליו. כך או כך וכפי שיפורט בהמשך, מצבן של אימהות עובדות הורע כתוצאה מן המשבר, ונסיבות שוק העבודה הנוכחיות מלמדות כי לא ניתן להחיל את ההיתר בשנית.

ההיתר הנוכחי צפוי, בין היתר, לאפשר הרחבה של מכסת השעות הנוספות השבועית ל-25 שעות ולהעסיק עובדים במשך של עד 14 שעות עבודה יומית (כולל שעות נוספות) עד 8 פעמים בחודש. מדברי ההסבר עולה כי מטרת ההיתר היא לאפשר התמודדות עם עומס עבודה כתוצאה מהכנסת עובדים לבידוד כפוי והיעדרות של הורים מהעבודה כתוצאה משהיית ילדים בבידוד ומסגירת מערכת החינוך.

דווקא על רקע העובדה שהוחלט על סגירת מערכת החינוך, מתן היתר לעבודה בשעות נוספות עלול לשים הורים עובדים במצב בלתי אפשרי שבו מחד, ניתן לדרוש מהם לעבוד יותר שעות, ומנגד, הם נדרשים לגשר על הפער שבין מערכת החינוך לבין שוק העבודה. לפגיעה זו עלול להיות היבט מגדרי מובהק.

המציאות היומיומית של נשים בישראל מלמדת כי הן ניצבות בפני חסמים רבים לשוויון בשוק העבודה. עבור אימהות עובדות הקושי מועצם במיוחד – שיעורי הלידה בישראל הם מהגבוהים מהמקובל בעולם המערבי, ושוק העבודה הוא תובעני במיוחד ודורש שעות עבודה רבות וזמינות מסביב לשעון. היות שברוב המשפחות בישראל נשים הן עדיין האחראיות העיקריות על עבודות הטיפול ומשק הבית, במקרים רבים הן נדרשות להכפיף את תפקידן בשוק העבודה לטובת תפקידן כאימהות, לוותר על הזדמנויות תעסוקתיות ולעבוד במשרות חלקיות ובשכר נמוך.

עתות משבר משקפות בצורה מובהקת את אי השוויון המגדרי שכבר קיים ועלולות להעצים אותו. כך כבר קרה לאחר המשבר הכלכלי העולמי של שנת 2008 (ר' בהקשר זה [דו"ח של שדולת הנשים על השפעת משברים על נשים](#)), וכך קורה כעת – הנתונים שנאספו עד כה מלמדים כי בישראל, בדומה למדינות רבות בעולם, **משבר הקורונה פוגע יותר בנשים, במיוחד בתחום התעסוקה:**

- עיבודי אגף הכלכלנית הראשית מיום 1.6.2020¹ הראו ששיעורי ההשבתה של נשים (21% בממוצע) היו גבוהים ביחס לאלו של גברים (16% בממוצע) בכל קבוצות האוכלוסייה, שסיכוי ההשבתה הגבוה של נשים התקבל בעיקר ברמות השכר הנמוכות יחסית,² ובסה"כ 56% מהמושבתים היו נשים.
- תעסוקה של נשים חרדיות וערביות (במיוחד ערביות צעירות) נפגעה באופן מיוחד.³
- נתונים מעודכנים לסוף יוני ממדדי תעסוקת נשים של זרוע עבודה במשרד העבודה והרווחה מלמדים שבשיאו, הפער המגדרי בהשבתה עמד על 10%, ושכסוף יוני (ביחס לינואר-פברואר) שיעור ההשתתפות בכוח העבודה עדיין היה נמוך יותר אצל נשים – כלומר יותר נשים עזבו את שוק העבודה.
- ביחס לאימהות (לילדים עד גיל 9), שיעור האבטלה שלהן היה דומה לזה של נשים בגילאי 25-44 ועמד על 22%(!), אלא שהירידה החדה ביותר בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה מבין קבוצות האוכלוסייה

¹ אגף הכלכלנית הראשית, משרד האוצר, [מאפייני העובדים המושבתים](#), 1.6.2020.

² עוד נמצא שרמת השכלה אקדמאית משפיעה על הביטחון התעסוקתי של הנשים יותר מאשר על גברים. ר' פרופ' קרנית פלוג, דפנה אבירם-ניצן וירדן קידר, המכון הישראלי לדמוקרטיה, [השפעת משבר הקורונה: עצמאים – שכירים](#), 26.5.2020.

³ צוות המומחים והמומחיות של המשבר, צוות נשים, [השפעת משבר הקורונה על תעסוקת נשים ערביות וחרדיות](#), נייר עמדה מס' 1, מאי 2020; מיכל גרא מרגליות ומייסס גילגילי, [הקורונה החזירה את החרדיות והערביות לאחור](#), TheMarker, 21.6.2020.

(גם ביחס לנשים בגילאי 25-44), חלה ביחס לאימהות: ירידה של 6.7% במאי 2020 לעומת מאי אשתקד, דבר שיכול ללמד באופן מדאיג על כך שיותר אימהות התייגשו מחיפוש עבודה.⁴

■ מסתמנת בעיה חמורה וקשה של מאות בקשות לפיטורי נשים בתקופות מוגנות (טיפול פוריות, הריון, לידה, תקופת לידה והורות וחזרה לעבודה לאחר תקופת לידה והורות), שמשמעה כי נשים יוותרו מחוץ לשוק העבודה משך חודשים ארוכים ללא הכנסה: כך למשל הוגשו 370 בקשות במאי 2020 לעומת 110 אשתקד. ישנם גם דיווחים על שיעורים גבוהים של הוצאה והארכה לחופשה ללא תשלום. לא זו בלבד, מינהל אכיפה והסדרה במשרד העבודה דיווח על שיעורים גבוהים של בקשות לצמצום משרות ושכר של נשים בתקופות מוגנות: 324 במאי 2020 לעומת 25 אשתקד.⁵

לא זו בלבד שנשים נפגעו בעבודתן מחוץ לבית, אלא שעם סגירת מוסדות החינוך והטלת מגבלות התנועה החל מחודש מרץ 2020, **הועצם נטל הטיפול בבית ובמשפחה**, שגם בימים של שגרה נופל ברובו על כתפיהן של נשים ומשליך על מעמדן בשוק העבודה ועל האפשרות לעבוד בצורה מלאה ויעילה:

■ ברגיל, נשות ישראל עובדות כ-16 שעות יותר מגברים בעבודות הבית והטיפול ללא שכר (כ-43 לעומת 27), אלא שהן עובדות גם מחוץ לבית בשכר ובחיבור סך כל שעות העבודה בבית ומחוצה לו, הן עובדות כארבע שעות יותר מגברים.⁶

■ עדויות מן העולם מלמדות על השפעת הסגר הקודם על עבודת הטיפול: כך למשל סקר שערך הניו יורק טיימס באפריל 2020 הראה שבסביבות 70% מהנשים היו האחראיות היחידות או העיקריות לעבודות הבית בזמן ההסגר ו-66% מהן על עבודת הטיפול בילדים.⁷ מחקר משווה שבחן את ארה"ב, אנגליה וגרמניה מצא שבמהלך מרץ-אפריל נשים במדינות הללו טיפלו וסייעו בלימודים של הילדים יותר מאשר גברים.⁸ סקר של קבוצת הייעוץ בוסטון שנערך בארה"ב ובארבע מדינות נוספות באירופה מחזק את הממצאים הללו עם דיווח שנשים עובדות הקדישו בממוצע 15 שעות שבועיות יותר בעבודות טיפול בבית בסוף מרץ 2020.⁹

■ הניסיון למתוח את שעות העבודה בשכר על מנת שניתן יהיה להספיק הכל ומבלי שדבר יבוא על חשבון דבר אחר, הוא על סף הבלתי אפשרי, וההיבט המגדרי ניכר. אכן, סקר שערך הארגון של שריל סנדברג בארה"ב הראה ש-31% מנשים עם משרה מלאה ומשפחה אמרו שכעת יש להן יותר עבודה משהן יכולות לבצע, לעומת 13% מהגברים.¹⁰ בהמשך ישיר להגברת הנטל בבית, סקר שנערך בארה"ב הראה שאימהות לילדים קטנים נאלצו להפחית את שעות העבודה שלהן בשכר פי 4-5 מאשר אבות, דבר שהביא להעמקת הפער המגדרי בשעות העבודה בשכר ב-50%-20. עבודה מהבית אינה מספקת פתרון הולם כשיש ילדים קטנים – שכן כפי שהראה אותו סקר, אימהות נאלצו להפחית ב-2.6 את שעות העבודה שלהן כשעברו לעבוד מהבית (שינוי של 7% בשעות העבודה השבועיות) – בעוד שאצל אבות שעברו לעבוד מהבית חל שינוי מזערי של כ-30 דק' בלבד (שינוי של 1%).¹¹

■ בישראל, סקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה מזמן הסגר הקודם,¹² הראה שמבין השכירים שהמשיכו לעבוד, יותר גברים מנשים דיווחו שהמשיכו לעבוד באותו היקף משרה כמו קודם (54% לעומת 39%), ובעוד יותר נשים עברו לעבוד מהבית (28% לעומת 21% שהמשיכו לעבוד כרגיל במקום העבודה), שיעור הגברים שהמשיכו כרגיל במקום העבודה מעט גבוה משיעור הגברים שעברו לעבוד מהבית (35% לעומת 32%).

⁴ מדדי תעסוקת נשים – מאי ויוני 2020, זרוע העבודה, יולי 2020, הוצג במסגרת שולחן עגול ממשלה-חברה אזרחית בנושא תעסוקת נשים ביום 28.7.2020.

⁵ שם.

⁶ הגר צמרת-קרצ'ר, חנה הרצוג, נעמי חזן ואח', **מדד המגדר: אי-שוויון מגדרי בישראל 2019** (הוצאת מכון ון ליר, 2020).

⁷ Claire Cain Miller, **Nearly half of men say they do most of the home schooling. 3% of women agree**, The New York Times, 6.8.2020.

⁸ Lucia Graves, **Women's domestic burden just got heavier with the Coronavirus**, The Guardian, 16.3.2020.

⁹ Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M. and Rauh, C., **Inequality in the Impact of the Coronavirus Shock: Evidence from Real Time Surveys**, Cambridge-INET Working Paper WP2018 (2020).

¹⁰ Matt Krentz, Emily Kos, Anna Green, and Jennifer Garcia-Alonso, Boston Consulting Group, **Easing the COVID-19 Burden on Working Parents**, 21.5.2020.

¹¹ LeanIn.Org and SurveyMonkey, **Women are maxing out and burning out during COVID-19**, 7.5.2020.

¹² Collins, C, Landivar, LC, Ruppanner, L, Scarborough, WJ., COVID-19 and the gender gap in work hours. *Gender Work Organ.* 2020; 1–12. <https://doi.org/10.1111/gwao.12506>

¹² לעיל ח"ש 2.

■ עוד הראה הסקר שכ-36% מהנשים (שכירות ועצמאיות) הצליחו במידה די רבה עד רבה לבצע את עבודתן מהבית, באותה מידה של יעילות כפי שביצעו אותה בעבר במקום העבודה, לעומת 46% מהגברים. הסקר מאשש שהסיבה לכך היא ככל הנראה הימצאות הילדים בבית והעובדה שהנטל נפל על האימהות: כ-44% מהנשים ללא ילדים הצליחו במידה רבה עד די רבה לבצע את עבודתן באותה יעילות מהבית, לעומת כ-33% בלבד מהנשים עם ילדים (הפער בין קבוצות הנשים הוא כמעט כפול מזה שבין גברים ללא ילדים לגברים עם ילדים).

אם נפיק לקחים ממה שכבר אירע, סגירה נוספת של מוסדות החינוך משמעה כי הנטל על אימהות מועצם. מתן היתר לעבודה בשעות נוספות כשאימהות אינן יכולות להיענות לכך, עלול לפגוע בהן ואף להחריף את חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית – העמסת נטל העבודה בשכר מחוץ לבית על אבות ונטל העבודה ללא שכר בבית על האימהות. אימהות חד הוריות אשר עומדות בראש מרבית המשפחות החד הוריות בישראל, עלולות להיפגע באופן דרמטי. הארכת שעות העבודה לא בהכרח תסייע למשק, כי אם היא עלולה להביא לאבדן משרות של מי שכבר מועדות מלכתחילה לאפליה.

במקום זאת, יש לפעול לפי המלצת ה-OECD וגורמים נוספים להעניק **תמיכה בהורים בשל היעדרות חלקית ממקום העבודה**, וכן תמיכה במשפחות בשל היעדרות על רקע צורכי טיפול באופן חירומי.¹³ בהמשך לכך, מוצע לאמץ באופן זמני מודל בדומה לזה שמעוגן בדין ביחס להורה של ילד עם מוגבלות (המאפשר ברגיל הן שעות היעדרות ללא ניכוי משכר העובד והן ימי היעדרות על חשבון ימי החופש או ימי המחלה של העובד): לאפשר לעובדים שהם הורים לילדים עד גיל 12 להיעדר בהיקף גדול מן הרגיל ממקום העבודה על רקע צורכי טיפול, ללא פגיעה בשכר ובתנאים, על חשבון ימי החופשה או ימי המחלה הצבורים. לצד זאת, יש להוציא הנחיות למעסיקים אודות מימוש הזכות וכן לבחון מנגנון שיבטיח חלוקה שווה בין אימהות לאבות במימוש הזכות.

בנוסף לאמור, מוצע לבחון הענקת סובסידיות ופיצוי למעסיקים שנפגעו במשבר ובאופן זמני הפחיתו או יפחיתו את שעות העבודה של עובדים ועובדות (תוך שמירה על משרות במקום לפטר או לצורך ענייננו – לדרוש עבודה מרובת שעות). הדבר יושם בגל הראשון במדינות באירופה, באסיה ובארה"ב, כשארגון העבודה העולמי דווקא זיהה צעד כזה כבעל רלוונטיות ייחודית לנשים.¹⁴

נשמח להרחיב על האמור ואנו מציעות כל עזרה שנדרשת.

¹³ OECD (2020), *OECD Employment Outlook 2020: Worker Security and the COVID-19 Crisis*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1686c758-en>. בעמ' 84. ר' גם Titan Alon, Matthias Doepke, Jane Olmstead-Rumsey and Michèle Tertilt, [The Impact of COVID-19 on Gender Equality](https://doi.org/10.3386/w26947), NBER Working Paper No. 26947 (April 2020), DOI: 10.3386/w26947; Yue Qian and Sylvia Fuller, [COVID-19 and the Gender Employment Gap among Parents of Young Children](https://doi.org/10.2139/ssrn.3544444), Canadian Public Policy 2020 46: S2, S89-S101.
¹⁴ ILO, [The COVID-19 response: Getting gender equality right for a better future for women at work](https://doi.org/10.1017/S0269964820000001), Policy Brief, May 2020.